

مفهوم غربی و شرقی شهر قرون وسطی

دکتر محمد رضا شهیدی پاک

فوق دکترا در علوم سیاسی - اجتماعی و فلسفه دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز

قم قرن سوم هجری (۱۳۸۴) فرایند جامعه شناختی شکل گیری قم و فاس در قرون وسطی اسلامی در کاربست فرهنگ شیعی نشان داده شده است. این کتاب و مقالات مرتبط با آن این فرضیه انسان شناسی را اثبات کرد که قم و فاس و تونس به عنوان شهرهای در حال تغییر، بهترین نمونه شهرهای با مرفولوژی شهر قرون وسطی، با طرح توسعه پایدار تاریخی با توجیه الهیاتی و فلسفی هستند که طرح توسعه آن ها بر مبنای رفتار و درک ثابت تاریخی شهروندان، به مثابه انسان متعهد به دین است. بویژه در مورد شهرهای مقبره ای فاس و قم که شهروندان شهر قرون وسطی انسان حرم است. محققان بسیاری در شرق و غرب جهان در دوسوی مفهوم شهر قرون وسطی قرار دارند از جمله در حالی که به عقیده بسیاری از مورخان چون ویل دورانت قرون وسطی عصر تاریکی است و متخصصان علم شهرسازی اروپایی مانند مامفورد در وضعیت شهر قرون وسطی از جهت رشد یا انحطاط تردید وارد کرده است و محققان داخلی مانند پرفسور جاجرمی استاد دانشگاه سوربن، قرون وسطی را دوره انحطاط شهر در اروپا دانسته اند، این پژوهش ثابت کرده است که قرون وسطی در شرق بویژه در محدوده جوامع اسلامی به خصوص در شهرهای شیعی به علت کارکرد حرم و مقبره و ایده ثلوثی و بازگانی، دوره تاسیس و شکوفایی و رشد شهر است. کتاب هنر و معماری افریقه در قرون وسطی (۱۳۹۵) به توسعه شهر و مفهوم شهر قرون وسطی در تونس پرداخته است. ابن خلدون تونس (۸۲۰) که در کاربستی جامعه شناسانه به پیوند شهر و توسعه و بدویت و انحطاط در مورد مراحل پیدایش و سقوط شهرهای اسلامی در قرون وسطی پرداخته است. و ابن الرامی (۷۳۳) تونس فقیه و مهندس شهر ساز که با تدوین قوانین و احکام شهر سازی و الگوهای نظری و عملی که در مورد شهر ارایه نمودند، اصالت و هدفمندی عمران شهری نزد مسلمین را به اثبات رساندند و نشان دادند که شهر سازی قرون وسطی پدیده ای اسلامی است. پژوهش های این دو تونس در مورد شهر حاکی از اوج تب شهر سازی در جوامع اسلامی در قرون وسطی است.

کلید واژه: مکان مقدس، ارزش، حرم، ولو، مامفورد، ابن الرامی

شهر قرون وسطی مفهومی جهانی است که دارای وجوه متعددی در علوم انسانی است. مهمترین کاربرد آن در الهیات، جامعه شناسی و فلسفه و انسان شناسی و تاریخ و هنر بویژه معماری و برنامه ریزی و طراحی شهری است. بخصوص در قرن نوزدهم و برخی محققان معاصر این مفهوم همواره به عنوان پارادایمی مورد علاقه طراحان شهری بوده است. این ساختار ذهنی در قرن بیستم و بیست و یکم از جمله در آثار لوییژ به منزله بازگشت به ارزش است. ارزش هایی در طیف گسترده الهیات و رفتار منطبق با اخلاق و برقراری عدالت الهی و انطباق پیکره شهر با نظم کیهانی حاکم بر افرینش است. در حوزه انسان شناسی و فلسفه، بررسی رفتار انسان در جامعه قرون وسطی و ارتباط شهروندان و شهر قرون وسطی منجر به فواید ذهنی در تصمیم گیری در سازهایی برای تغییرات ارزشی در انسان معاصر بوسیله هنرمندان طراح در برنامه ریزی شهر و شهر سازی است. پژوهش حاضر بخشی از کتاب فرآیند شکل گیری شهر در قرون وسطی، در نمونه قم قرون وسطی است. که نمادهای شهر قرون وسطی را در نمونه قم هنگام ورود اعراب از سال ۲۱ هجری تا قرن چهارم هجری بررسی کرده است. در این دوره از تاریخ ایران است که نمونه هایی از شهر قرون وسطی که حاوی ارزش های شهر قرون وسطی است، شکل گرفت. پژوهش حاضر این فرایند را در قم و فاس و تونس نشان داده است. فرایند تاسیس شهر قرون وسطی در قم در قالب انتقال و شکل گیری فرهنگ و تمدن اسلامی در قم قرن سوم هجری و در مغرب با تاسیس دولت - شهر ادریسیان و در افریقه با تاسیس دولت - شهر تونس بوقوع پیوست. وبر، ولو، لوییژ مامفورد (۱۹۹۰)، برنامه ریز و معمار ایتالیایی و کوین لینچ (۱۹۸۴) در تئوری شکل شهر به طور مفصل به این مفهوم جهانی در شرق و غرب عالم بویژه در اروپای قرون وسطی پرداخته اند. برآیند تحقیقات شرقی و غربی وجود دو مفهوم متفاوت از شهر قرون وسطی است. هسته اولیه، پژوهش با تحقیق مولف در بررسی مفهوم شهر قرون وسطی به پژوهش حکمت معنوی اماکن مقدس، کنفرانس بین المللی مشهد (۱۳۸۳) و به کنگره بین المللی حضرت معصومه و مکانات فرهنگی قم می رسد که در کتاب فرهنگ و تمدن اسلامی در